

TÓTH ANIKÓ

TÖRÖK KORI TELEPÜLÉSRÉSZLET A BUDAVÁRI PALOTA CSIKÓS UDVARÁN

2005. október 5. és 2006. október 20. között a budavári Palota Csikós udvarán többszintes mélygarázs építését megelőzően régészeti feltárássra került sor.¹

A helyszín az újkori királyi palotaegyüttesnek a nyugati várlejtőn, a főudvaroknál alacsonyabb szinten, az 'F' épülettől északra elhelyezkedő udvara. Északról az Északi zárófal egy szakasza, keletről az ún. Támpilléres várfal, délről az Országos Széchényi Könyvtár, nyugatról az ún. Lőréses támfal határolja. Nevét a lebontott, újkori lovarda előterében egykor itt állott Csikós szoborról kapta, melyet a helyreállítások után a Palota ún. Hunyadi-udvarára helyeztek át. A területen korábban is folytak feltárások: Zolnay László 1978–1984 között,² Magyar Károly 1986–1995 között végzett szondázó ásatást,³ de a teljes területet összefüggően most először nyílt lehetőség megkutatni.

A feltárást és az értelmezést nehezítette, hogy az újkori építmények és a modern közművek erősen megbolygatták a korábbi viszonyokat. A 19–20. század fordulóján a Támpilléres várfal előtt a felső és alsó udvarokat összekötő, dél-északi lejtésű rámpa épült, valamint az udvar közepe táján egy lovarda, a hozzá tartozó masszív téglacsatornákból álló rendszerrel, melyek erős és mély téglalapozása elvágta a középkori rétegeket. Később a helyszínen távfűtővezetéket és két csatorna gerincvezetéket építettek ki, melyek eddig nem bolygatott részeket tettek tönkre. Ennek ellenére a megmaradt emlékek alapján sikerült felvázolni a terület középkori és török uralom alatti képét.

A területen megfogott legkorábbi jelenség az udvar keleti oldalán előkerült, az Árpád-kori városfal mellett, kívül futó, a hegy lejtőjébe vágott védőárok volt, melyet keleti oldalán az ásásakor kitermelt földből felhalmozott sánccal, nyugati oldalán pedig egyszerű, kötőanyag nélkül rakott kőfállal is megerősítettek. Az árok természetes úton kezdett feltöl-

tódni, az esők bemosták a talajt. A későbbiekben a természetes feltöltésre szándékosan rásegítettek, s a betemetett árok vonalán kisebb kövekből rakott utat vezettek végig. Ezt az utat többször megújították, illetve rátöltéssel megemelték a szintjét. Később ennek az útvonalnak megfelelően építették ki a Nyugati falszoros rendszerét, s kapuit.

A középkor későbbi szakaszában az eredetileg Nyugat felé erősen lejtő hegyoldalnak legalább egy részét terasz- vagy udvarszerűen feltöltötték (hogyan pontosan mekkorát, azt a későbbi bolygatások miatt nem lehet megmondani), amihez a nyomok alapján kovács- ill. kőfaragó műhely hulladékát is felhasználták.

A török uralom időszakából egy kisebb település részleteként egy lakóépület maradványa, és 8 hulladéktároló gödör⁴ került elő. (1. kép)⁵ A leletanyag összetétele alapján valószínűleg több épület elpusztult teljesen nyom nélkül.⁶ A gödrökben talált legkésőbbi emlékek alapján a területről az 1684-es ostrom előtt, vagy az 1684-es és 1686-os ostrom között költöztek el lakói. Jelen dolgozat a török időszak 2005–2006-ban előkerült jelenségeivel foglalkozik.

A 2005–2006. közötti feltárással a terület keleti oldalára koncentrálni húztunk szelvényeket,⁷ mivel az udvar nyugati sávjában egy széles és mély, valószínűleg török kori eredetű árok húzódott végig, ebből az irányból lehatárolva a mind a középkori jelenségeket, mind a török kori települést. A szelvények számozásánál az 1986–95 közötti szondákat is figyelembe vettük.

A települést északról a Kortinafal, keletről a támpilléres várfal, nyugatról az előbb említett árok zárja. Dél felől pontosan nem határolható, legdélebbi nyomai a 9. pillér magasságában, a 13. szelvényben ke-

¹ Az ásatás átengedését, és a feldolgozás lehetőségét itt szeretném Magyar Károlynak megköszönni.

² ZOLNAY 1984. 203–216.

³ MAGYAR 1992. 109–115.

⁴ Ebből egy 1995-ben, Magyar Károly feltárással, közvetlenül az északi zárófal mellett.

⁵ A felmérést és az alaprajzot Viemann Zsolt készítette.

⁶ A kerámiaanyag mennyisége alapján mindenképpen több háztartáshoz tartozhatott.

⁷ Helyüket Magyar Károly kutatási eredményei alapján kijelölve.

rültek elő (az objektumokat egy 65 m hosszú és 7,5 m széles sávban sikerült megfogni).

6.6 ÉPÜLET

A bolygatások miatt a település egyetlen házának maradványait sikerült csak megfogni, a 6. szelvény délnyugati felében. Az épület északi, északnyugati része maradt meg, mintegy 3,8×1,45 m nagyságban. Délkeleti részén modern beásás bolygatta, keletről durvább felületű, belső járószintnek már alkalmatlan sziklafelszín, majd a területet ÉD irányban vágó szivárgó árka, míg nyugatról az újkori rámpa téglalaalpozása vágta el. Északról egy Északkelet–délnyugati irányú, kötőanyag nélküli kőfal 20–40 cm magasságban megmaradt csonkja határolta. Padlója a simára vésett szikla volt, tapasztásnak nyomát nem találtuk. Az épület déli részén, a következő szelvény metsetfalában⁸ sikerült megfigyelni a padlószint szélét. Betöltése égettes, barna, erősen szemetes réteg volt, nagy mennyiségű mázas kályhaszem töredékkel.

Leletanyag:

Talpastálak. Az épület egyetlen kiegészíthető edénye egy vörösre égett anyagú, homokos, apró kavicsos soványítású talpastál volt. Talpa alacsony, kónikus, a tál öble szintén kissé ívelten, kónikusan szélesedik, a perem alatt 3 cm-rel befelé kissé megtörik, az egyenes perem alatt kis, körbefutó borda húzódik. Belül fehér engobe-on sárga máz borítja (2009.43.32.). Valószínűleg szintén talpastál töredéke lehet egy vörös anyagú, homokos, szemcsés soványítású peremdarab. Pereme kifelé ívelő, vízszintesre levágott, az 1,9 cm széles peremen 2 keskeny borda fut körbe, széle bevagdosásokkal tagolt. Belül fehér engobe-on zöld máz borítja (2009.43.29.).

Tál. Egyetlen töredék került elő, egy sárgásfehér anyagú, szemcsés, homokos soványítású, öblös, felfelé szélesedő, felálló peremű, függeszőfűles tál darabja (füle hiányzik). Díszítése geometrikus: sárga alapon az aljában koncentrikus körök, oldalán felső, szélesedő részén hullámvonalak barna festéssel, és belőle visszatörölt mintával kialakítva, rajta gyenge máz (2009.43.31.).

Fazekak. Két edény töredéke került elő. Az egyik egy sárgás anyagú, homokos soványítású, nagyméretű fazék perem- és oldaltöredéke. A bordázott galléros perem felső részéből kiinduló, lefelé keskenyedő szalagfűl a vállhoz csatlakozik, középen kerek benyomott mintával. A perem és a váll közötti rész finoman, sűrűn bordázott, belül sárga máz fedi (2009.43.22.). A másik világos, fehéres-szürke

anyagú, kavicsos, szemcsés soványítású, kihajló peremű fazék töredéke, fehér engobe-bevonattal (2009.43.24.).

Kályhaszemek. Vörös anyagú, pohár alakú kályhaszeméből egyetlen darab peremtöredéke került elő (2009.43.23.). Nagy számban jelentkeztek azonban kerek, mély, öblös, mázas kályhaszemek töredékei (2009.43.1-2.; 4-21.; 25-27.). Méretük, peremkiképzésük és -szélességük változatos, mázszínüket a zöld különböző árnyalatai adják. Peremszélességük 2,5-3,2 cm között változik, amit általában 2-3 borda tagol, egy teljesen sík peremű kivétellel.

Pipa. Az épületből egyetlen, majdnem ép, világosszürke anyagú pipa került elő. A fej alsó része kiöblösödik, felső részének hengere felfelé enyhén szélesedik. A perem alatti részen kis kiugró borda fut körbe, amit bekarcolt vonallal hangsúlyoztak, föltötte benyomkodott kis háromszögek futnak körbe, egy helyen a minta elcsúszott, ferde. A kiöblösödés fölött szintén borda fut körbe, bekarcolt vonallal. A fej alsó részén egymástól kettős függőleges vonallal elválasztott benyomkodott négyszögek, a nyakon körben benyomkodott háromszögek húzódnak. A nyak végén lévő gyűrű kis félköríves bevagdosásokkal tagolt (2009.43.21.).

A 2005-2006-ban feltárt hulladékgyödröket egy kivételével az Árpád-kori védőárok betöltésébe ásták, mélységük változó volt.

4. 15 GÖDÖR

A 4. szelvény északnyugati részén előkerült kerek, 1,80 m átmérőjű, 2,30 m mélységű, az Árpád-kori ároktól nyugatra lévő, csak egy rövid szakaszon, és keskeny sávban megfogott török kori árok rétegeibe és a sziklába ásott gödör, laza, szemcsés, szürkésbarna betöltéssel.

Leletanyag:

Talpastálak. Kiegészíthető edény nem került elő, a tálak homokos, szemcsés soványítású, vörösre égetett agyagból készültek. Formailag három típus különíthető el: az egyszerű, félgömbös testű, enyhén kifelé ívelődő peremű darabok (2010.92.4.; 2010.92.5.) mellett meredeken emelkedő falú, keskeny, egyenes, bevagdalt szélű peremmel ellátott (2010.92.15.; 2010.92.16.; 2010.92.43.), valamint széles, vízszintes peremű tálak töredékei kerültek elő (2010.92.6.; 2010.92.10.), melyeket belül, és a perem alatti részen kívül is fehér engobe-on különböző árnyalatú zöld máz borít. Mintázatában egyetlen töredék különült el: a kissé legömbölyített, enyhén kifelé ívelő peremű tálat belül folytatott máz díszíti (2010.92.27.). Fenékrész egyetlen darab került elő, mely alacsony, ívelten kónikus talpon áll, belül szintén zöld máz borítja. (2010.92.29.)

⁸ 8. szelvény, figyelembe véve M. K. 88/3 szondáját, mely itt 7. számú szelvényként szerepelt.

Tálak, tányérok. Három edény maradványa került elő. A legnagyobb töredék egy fehér anyagú, homokos, szemcsés soványítású, nagyméretű, lapos tál felálló szélű peremdarabja. A szintelen máz alatt barna hullámvonalas és körkörös sávós festés díszíti, szélén zöld mázmaradvány látható (2010.92.9.). Egy másik, vörös anyagú, homokos, szemcsés soványítású tál/tányér mintázata nem kivehető, csak enyhén megvasztagodó szélű peremtöredéke maradt meg, zöld máz maradványával (2010.92.28.). A harmadik darab egy fehér anyagú, kissé szemcsés soványítású tányér/tál oldaltöredéke, eredetileg valószínűleg vízszintesre húzott perem indításával. Díszítéséből a szintelen máz alatt, sárgásfehér engobe-on rajzolt fekete vonal és pöttyfestés részlete maradt meg. (2010.92.61.)

Korsók, kancsók. Anyaguk szempontjából két típus került elő, egyrészt szürke, redukált égetésű, fényes felületű edények, másrészt vörösre égetett agyagból készült, engobe-bal és mázzal díszített, vagy nyersen hagyott változatok.

A szürke anyagú csoport egyik darabja egy nagyméretű, szűrős korsó nyak- és fejtöredéke, a széles szalagfűl felső felével. Tölcséresen kiszélesedő száját a füllel szembeni részen kétoldalt benyomva csőrösre alakították. A szájrész alatt és a nyak alján finom bordázással díszített (2010.92.7.). Egy másik darab egy nagyméretű kancsó tölcséresen kiszélesedő, egyenesen felemelkedő peremű töredéke, a nyak ívét megtörő bordadísszel (2010.92.8.). Előkerült még egy korsó vagy kancsó gömbölyded oldaltöredéke, vállán két sorban rádlimintával, a test legszélesebb részén fűlindítás nyomával (2010.92.34.).

Vörös anyagú korsók és kancsók szintén csak töredékekben kerültek elő, köztük egy nagyméretű szalagfűl darabja, a középvonalában kis, négyszögletes benyomkodásokkal díszítve. Fehér engobe-on az edénytestet kívül zöld máz fedi, belül barna (2010.92.50.). Egy másik edény, perem- és oldaltöredéke, teste alsó részének erős ívelődése alapján talán kancsó lehetett. Szája kiszélesedő, pereme felemelkedik, a peremből kiinduló hurkafűl az edény derekához kapcsolódik. A nyak és a fül alsó része között az edénytest bordázott, kívül fehér engobe, belül és a fül felső részén, a perem tetején fehér engobe-on zöld máz fedi (2010.92.65.). Egy másik, vastag falú korsó/kancsó oldaltöredékén az edény dereka táján, kívül fehér engobe és rajta sárgászöld máz nyoma látszik (2010.92.48.). Valószínűleg korsó vagy kancsó alsó része lehetett egy, az indulása alapján gömbölyded edény fenékrésze. (2010.92.49.)

Pohár. Egyetlen töredék került elő, egy fehérre égett agyagból készült, szemcsés soványítású pohár talptöredéke, kis talpkarimával. (2010.92.58.)

Fazekak. Fazekak nagy méret- és formaválasztékban kerültek elő, de kiegészíthető edény csak két darab volt a gödörben. Az egyik egy fehér anyagú, homokos, szemcsés soványítású, vékony falú fazék, teste tojásdad alakú, szája, pereme tölcséresen kifelé hajlik, a perem széle keskeny benyomott bordával osztott. A peremből kiinduló kis szalagfűl a vállhoz csatlakozik, ahol ujbbenyomással alakított mélyedés van, a füllel szembeni oldal kormos. Kívül sárgásfehér engobe, belül az engobe-on sárga máz borítja (2010.92.1.). A másik szintén fehér anyagú, homokos, apró kavicsos soványítású, kisebb fazék. Feneke szűk, teste felfelé szélesedik, az erősebb váll után a nyaknál elkeskenyedik, majd a szája tölcsérszerűen kiszélesedik. Pereme kifelé hajlik, majd ívelten felemelkedik. Kívül sárgásfehér engobe, és rajta vörösbarna sávós festés díszíti, belül zöld máz borítja (2010.92.2.). A többi fazék/bögre csak kisebb töredékeiben maradt meg, ezek fehér, sárga vagy vörösre égett anyagú, belül mázzal borított edények darabjai. A peremek változatos formájúak, legnagyobb számban a galléros típus képviseltette magát (2010.92.12–14.; 19.; 22–23.; 35.), de néhány kihajló (2010.92.44–45.), tagolt (2010.92.18.; 2010.92.24.), bordázott (2010.92.17.) töredék is előfordult. Az edények belsejét borító máz általában sárgásbarna, világosvagy olajzöld színű.

A középkori feltöltésből került néhány 14–15. századi töredék is a gödörbe, köztük néhány szürke, grafitos anyagú, kihajló peremű, osztrák fazék peremtöredéke, melyek közül kettőn perembélyeg is látható (2010.92.40–41.) Ezekon kívül egyszerű, fehérre égett agyagból készült perem- és fenéktöredékek fordultak még elő.

Fedő. Egyetlen edény darabja került elő, egy szürke anyagú, lapos osztrák fedő peremtöredéke, mely a középkori feltöltésből került a gödör betöltésébe. (2010.92.36.)

Éjjeli edény. Egyetlen darab töredékei kerültek elő, melyek a teljes profilt kiadták. Anyaga sárgásvörös, homokos, apró kavicsos, szemcsés soványítású. Pereme szélesen kifelé hajlik, oldala majdnem függőleges. A vállrészről kiinduló széles, bordázott szalagfűl az alsó harmadnál csatlakozik a testhez. A vállnál és az edénytest közepén finoman bordázott. Belül gyenge sárgásbarna máz borítja. (2010.92.3.)

Kályhaszemek. Három típus került elő: vörös anyagú, pohár alakú, szürke, nagyméretű, tál alakú, valamint mázas török kályhaszem töredékei. Vörös anyagú, homokos, szemcsés soványítású, pohár alakú kályhaszemek perem- és fenéktöredékei 9 tárgyhoz tartoztak. (2010.92.52–57., 62–64.). Peremátmérőjük 9–13 cm között, fenékátmérőjük 3,5–3,8 cm között mozgott. Szürke anyagú, homokos, kavicsos soványítású, tál

alakú kályhaszemek több jellegtelen oldaltöredéke mellett egyetlen nagyobb darab, egy 0,8 cm vastagságú peremtöredék került elő (2010.92.39.). Zöld mázas, kerek kályhaszem egyetlen töredéke került elő, anyaga vörös, homokos, szemcsés soványítású, 2,7 cm széles permén 2 borda fut körbe. (2010.92.11.)

Bronz. Beazonosíthatatlan bronz olvadékdarabok.

Üveg. Középkori üvegedény fenéktöredéke.

Csont. Csont karika darabja, átmetSZete két bevett bordával tagolt háromszög alakú (\varnothing kb. 18 cm), valószínűleg középkori bútorintarzia töredéke.

Kő. Faragott kő töredéke, valószínűleg egy reneszánsz voluta középső része lehetett.

6.15 GÖDÖR

A 6. szelvény keleti felében előkerült kerek, 1,90 m átmérőjű, 2,60 m mélységű gödör, melyet az Árpád-kori árok betöltésébe és a sziklába ástak. Betöltése többrétegű volt: legfelül egy szürkésbarna, laza, szemcsés, faszenes réteg jelentkezett, melyet egy kevert, sárga márgás réteg követett, alatta laza, barna, szemetes, faszenes betöltés következett, majd legalul barna, szemcsés réteg került elő.

Leletanyag:

Talpastálak. A gödörből előkerült talpastálak anyaga vörösre égett, homokos, szemcsés soványítású agyag. Formájuk változatos: a kónikus talpon álló félgömbös testű, egyenes peremű példányok (2010.244.12.; 2010.244.26.) mellett hasonló formájú, kissé kifelé hajló peremű változatok (2010.244.9.; 2010.244.16.; 2010.244.18.) is előfordulnak. A nyomott félgömbös testű, vagy egészen lapos tálak pereme általában szélesen közel vízszintesre alakított, széle felemelkedő (2010.244.10.), esetenként bevagdosásokkal díszített (2010.244.5.; 2010.244.14.; 2010.244.17.). Egy tálnál a felemelkedő perem teteje 1 cm szélességben vízszintesre alakított, melyen közepén egy kiemelkedő borda fut körbe, külső széle bevagdosásokkal díszített (2010.244.13.). Az edénytesten a perem alatt, illetve a vállrészen gyakran bekarcolt borda fut körbe. Belül fehér engobe-on zöld, sárgászöld vagy sárgásbarna mázzal borítottak, két edény sárga alapon zöld festéssel díszített (2010.244.3.; 2010.244.7.1-2.).

Tálak, tányérok. Ugyanazon típus, vörös anyagú, homokos, szemcsés soványítású, valószínűleg függesztőfüles tányér két példányának darabjai kerültek elő. Az egyik egy nyomott félgömbös testű tányér töredéke, melynek pereme szélesen közel vízszintesre húzott, külső széle megvastagodva felemelkedik. Belül fehér engobe-on sárga máz, barna, fekete és zöld színnel festett koncentrikus körök és cikcakkvonalak díszítik, a közepén valószínűleg növényi minta lehetett, ennek kis részlete látszik csak

(2010.244.20.). A másik egy oldaltöredék, belül fehér engobe-on sötétbarna máz, és zöld, sárga és piros színnel festett minta részlete – ívelt vonalak, pöttyök – díszítik (2010.244.21.).

Kancsók, korsók Anyagukra nézve az edények három csoportba sorolhatók. Az első csoportba három szürke, redukált égetésű, homokos soványítású edény töredékei tartoznak. Egyik egy nagyméretű korsó felső része, pereme alatt kiszélesedő bordával. Alatta a nyakrész lefelé szélesedik, és egy újabb kiugró bordába ér, melybe a vállból kiinduló, széles szalagfűl csatlakozik. A hengeres nyakon két sorban körbefutó rovátkolás látszik, a test erősen szélesedő, a nyak alatti kis borda ferde rovátkákkal díszített, a fülindításig két sor körbefutó rovátkasor között ívelt vonalkötegek húzódnak (2010.244.24.). A másik két darab egy-egy nagyméretű korsó/kancsó fenéktöredéke (2010.244.27-28.).

A második csoportba vörösre vagy sárgászörsre égett, homokos, szemcsés, apró kavicsos soványítású agyagból készült, kívül zöld mázzal borított edények tartoznak. Köztük kiöntőcsöves korsók töredékei (2010.244.51.; 2010.244.55.1-2.), kisebb, nyúlánk testű, kifelé hajló, enyhén csőrösre alakított peremű kancsó töredékei (2010.244.30.), gömbölyded testű folyadéktartó edények fenéktöredékei (2010.244.25.; 2010.244.29.), nagyméretű oldal- és fültöredék (2010.244.58.). Anyaga alapján ide sorolható egy egyenes peremű edény (valószínűleg kétfűlű kanta) peremdarabja a perem alól kiinduló szalagfűl töredékével, melyet a többitől eltérően a külső, sötétebb máz mellett belül is, valamivel világosabb zöld máz borít (2010.244.60.).

A harmadik csoportba egyetlen edény, egy sárgásfehér anyagú, homokos, szemcsés soványítású kancsó egyenes, kissé szélesedő szájrésze tartozik. A perem alatti rész bordázott, kívül és a perem alatt belül is sárga máz fedi, zöld foltokkal (2010.244.34.).

Pohár. A középkori betöltésből kerülhetett a gödörbe egy sárgásrózsaszín anyagú, kavicsos soványítású kis pohárka egyenes peremtöredéke (2010.244.33.).

Fazekak, bögrék. Anyagára nézve többféle típusú fazék került elő. A legtöbb edény fehérre, sárgás- vagy szürkésfehérre égett agyagból készült. A peremkiképzés lehet tagolt (2010.244.35.), tagolt és bordázott (2010.244.40.), kifelé ívelődő és megvastagodó (2010.244.36.; 2010.244.47.). Az edényeket belül általában zöld máz borítja, kivételt képez egy tagolt peremű kis edény, melyet kívül-belül sárga, a peremén zöld máz borított. Szintén sárgásfehér agyagból készültek kihajló peremű fazekak/bögrék is, melyek máz nélküliek (2010.244.39.; 2010.244.42-43; 2010.244.45.; 2010.244.49-50.). Ide tartozik egy

kisebb edény – valószínűleg bögre – kis szalagfűl töredéke, hátán vörös sávós festéssel (2010.244.59.).

Rózsaszínre égett agyagból készült edény kevesebb volt. Peremkiképzésük szintén változatos: kifelé hajló, kissé megvastagodó (2010.244.44.), enyhén behúzott (2010.244.46.), tagolt, bordázott változat fordult elő (2010.244.48.).

Erősebben vörösre égett, szemcsés soványítású agyagból készült edénytöredék egy darab volt, ezt belül narancsbarna máz fedi (2010.244.56.1-2.).

Szürke anyagú, szemcsés, kavicsos soványítású edény szintén egyetlen volt, egy kihajló peremű fazék töredéke maradt meg (2010.244.38.).

A gödörből előkerült egy, a területen ritkábbnak számító bosnyák fazék perem- és oldaltöredéke. Anyaga szürkésbarna, kavicsos, szemcsés soványítású, pereme tagolt, válla erős, teste zömök, vállán 6 soros bekarcolt vonaldíszítés fut körbe (2010.244.11.).

Előfordult néhány középkori darab is, köztük csigavonalszerűen körbefutó bekarcolt vonallal díszített 13. századi és finoman bordázott 14. századi, megvastagodó peremű 15. századi fehér kerámia töredékek.

Lábas. Szürke anyagú, homokos, apró kavicsos soványítású lábas aljának töredéke, egy lábbal, máz nem került az edényre (2010.244.54.).

Fedők. Egyetlen edény töredéke, egy vörös anyagú, homokos, szemcsés, apró kavicsos soványítású fedő enyhén égett peremdarabja került elő (2010.244.37.).

Éjjeli edény. Három edényhez tartozó töredékek kerültek elő, mindhárom anyaga sárgászörsre égett, homokos, apró kavicsos, szemcsés soványítású agyag. Peremük szélesen kifelé hajlik, oldaluk majdnem függőleges, enyhén hordószerűen domborodó, vagy kissé kónikus. A vállrészről kiinduló széles, két szalagfűl az alsó harmadnál csatlakozik a testhez. A vállnál és az edényttest közepén finom bordázat látszik. Belül mindháromat gyenge sárga vagy világosbarna máz borítja. (2010.244.1-2., 2010.244.19.)

Kályhaszemek. A gödörből két vörös anyagú, homokos, szemcsés soványítású, belül zöld mázas kályhaszem töredékei kerültek elő. Az egyik töredék 2,66 cm széles peremén két kiemelkedő borda fut körbe (2010.244.22-23.)

Bronz. Kis kanna lapos gömbszelet alakú, keskeny, kiugró peremrésztes fedéltöredékei.

Üveg. Kívül világoskék, belül fehér üvegkarperec két töredéke. (Ø: kb. 7 cm) Zöld színű, finoman bordázott üvegedény oldaltöredéke.

Csont. Két domború lapból kialakított csont késnyél, végén ívesen kiszélesedik, három szegeccsel erősítették a közepén végigfutó nyélrészhez. A pengérszél teljesen hiányzik.⁹

8.13 GÖDÖR

A szelvény északkeleti felében előkerült, kissé ovális, 1,20×0,90 m méretű, 0,80 m mély, az Árpád-kori árok betöltésébe és a sziklába ásott gödör törmelékes barna, majd alatta laza, szemetes barna, nagy mennyiségű magot tartalmazó betöltéssel. A gödör keleti, nagyobb részét az újkori rámpa téglalapozása megsemmisítette, formája és mérete csak a sziklába mélyedő gödöralj alapján rekonstruálható.

Leletanyag:

Talpastálak, talpas csészék. Négy edény töredéke került elő. Mind a négy vörösre égett agyagból készült. A legnagyobb, teljes profillal előkerült töredék egy félgömbös testű, egyenes peremű, kissé szélesedő, alacsony kis talpkarikán álló talpas csésze töredéke. Belül fehér engobe-on erősen sérült zöld máz fedi. (2010.341.1.) Egy másik töredék egy nyomott félgömbtestű, kifelé ívelődő, legömbölyített peremű tál peremdarabja, belül narancssárga mázzal (2010.341.2.). Szintén nyomott félgömbtestű tál töredéke a következő perem, mely enyhén megtörve függőlegesen emelkedik, kívül a perem alatt kis hornyolással díszített, belül világoszöld mázzal borított (2010.341.3.). A negyedik darab egy nagyobb, félgömbös testű tál perem alatti oldaltöredéke, a kifelé ívelődő, letört peremrész alatt kis bemélyedő bordával, a meglévő részen kívül-belül sötétzöld mázzal díszítve (2010.341.4.).

Fazék. Az egyetlen darab egy szürkésfehér anyagú, galléros peremű, belül világoszöld mázas fazék töredéke (2010.341.5.).

Fedő. Sárgászörsre égett agyagból készült, lapos, a gomb tetején kis dudorral díszített, sötétkék mázon koncentrikus világoskék vonalakkal rajzolt, majdnem ép fedő került elő a gödörből (2010.341.6.).

Pipa. Vörös anyagú, jól iszapolt kis török pipa. Feje magas, szabálytalan kilencszög alapú. Ép, díszítetlen.

Kályhaszemek. Két különböző típus egy-egy töredéke került elő. Egy nagyméretű, szürke anyagú, tál alakú kályhaszem peremdarabja (2010.341.7.), és egy vörös anyagú, belül zöld mázzal borított kerek kályhaszem fenéktöredéke (2010.341.8.).

Csont. Két domború lapból kialakított csont késnyél, végén ívesen kiszélesedik. A közepén hosszában futó hornyolat húzódik végig, az összetartó kis bronz szegecseket itt ütötték át. A két lap között futó vas nyél szélét bronz lemezzel borították. Töredékes, a pengérszél teljesen hiányzik.¹⁰

⁹ GERE 2003. XI.1. 2/a típus

¹⁰ GERE 2003. XI.1. 2/a típus

10.39 GÖDÖR

A 10. szelvény északnyugati részén előkerült ovális, az Árpád-kori árok rétegeibe és a sziklába ássott, 1,80×2,20 m nagyságú, 3,70 m mély gödör, betöltése barna, szemcsés, köves.

Leletanyag:

Talpastálak. Tizenegy talpastál került elő, ebből három volt kiegészíthető, anyaga mindnek vörösré égett, homokos, szemcsés soványítású agyag. Formájuk félgömbös vagy lapított félgömbös, peremük szélesen közel vízszintesre húzott (2010.69.4–5.; 2010.69.36.), egyenes, bordázott, bevagdosásokkal díszített (2010.69.8.), enyhén kifelé ívelő (2010.69.15.; 2010.69.37–39. 2010.69.41–42.), egyenesre vágott a perem tetején végigfutó bordával (2010.69.29.1–2.). Egy sötétsárga kivételével mindet zöld mázzal vonták be belül.

Tál. A gödörből egyetlen, sárga anyagú, homokos, apró kavicsos soványítású, kiegészíthető függesztőfüles tál töredékei kerültek elő. Öble kónikusan szélesedik, az egyenes, kissé legömbölyített peremtől 2 cm-re megtörik, és függőlegesen emelkedik. Belül sárga alaplapon sötétbarna-fekete kontúrral rajzolt, barnával és zölddel festett minta díszíti: jobb felé néző madár, és a tál közepétől kifelé ívelődő 3 tulipán, és a szélétől befelé hajló 1 sokszirmú, egyszerűbb virág. A virágok és levelek között barna pöttyökből stilizált virágok vannak. A perem mellett a tál szélén csigavonalban húzódó hármass-négyes vonal látszik (2010.69.1.).

Korsók, kancsók. Anyaguk alapján a folyadéktároló edények négy csoportra választhatók szét. Fehérre égett agyagból készült egy tojásdad alakú, szélesedő szájú, enyhén tagolt peremű kancsó. A perem alól kiinduló szalagfüllel szemben a szája karéjosan kialakított. Kívül az edényttest felső részén festéssel díszített: barna körbefutó vonalak, és egy szélesebb sávban a festésbe visszakarcolt hullámvonalpár látszik rajta. Felső részén halványzöld máz fedi (2010.69.13.). Szintén fehér anyagú egy barnássárga mázzal borított kiöntőcsöves korsó töredéke (2010.69.44.).

Kiöntőcsöves korsók vörösré (2010.69.16.; 2010.69.33.1–2.; 2010.69.43.) és sárgára (2010.69. 2–3.; 2010.69.34.) égett, homokos, szemcsés soványítású agyagból is készültek. Hat edény töredékei kerültek elő, kettő kiegészíthető volt. Az edényttest tojásdad alakú, a nyak a perem felé tölcseresen kiszélesedik, a perem szélesen egyenesre vágott. E széles hurkafül a nyakrész alatti bikónikus gyűrűből indul, és az edényttest közepéhez csatlakozik. A füllel átellenes oldalon felfelé és kifelé ívelődő kiöntőcső van. A test felső részét a vörös anyagúak esetében sárga, a sárga anyagúaknál zöld máz borítja.

Szürke, redukált égetésű, nagyméretű korsó egyetlen darab került elő a gödörből. Teste nyúlánk, nyaka enyhén szűkül felfelé, majd egy éles, bikónikus gyűrű után a szájrész enyhén, tölcseresen szélesedik, pereme ferdén levágott. Szalagfüle a kettőskónikus gyűrűtől indul, és a vállhoz csatlakozik (2010.69.14.).

Fazekak, bögrék. A gödörből előkerült fazék- és bögrétöredékek túlnyomó része fehérre égett, homokos, szemcsés, apró kavicsos soványítású agyagból készült. Az edények formája, mérete változatos, a peremkiképzés is többféle. Nyúlánk, tojásdad alakú, ívelten szélesedő majd felemelkedő peremű, vékony falú, belül mázas, kívül vörösbarna sávossal díszített edények (2010.69.7.; 2010.69.10.; 2010.69.12.; 2010.69.23.1–2.; 2010.69.28.; 2010.69.46.; 2010.69.48.; 2010.69.50.; 2010.69.58.) jelentkeztek a legnagyobb számban. Ezek mellett több kisebb, vékony falú, zömökebb testű, galléros peremű, belül mázas, kívül sűrűn, finoman bordázott díszítéssel ellátott fazék vagy bögre (2010.69.11.; 2010.69.27.1–2.; 2010.69.35.; 2010.69.40.; 2010.69.45.; 2010.69.49.; 2010.69.57.), és egy kihajló peremű, mázas fazék (2010.69.47.) töredékei kerültek elő.

Sárgászöldre égett, homokos, szemcsés soványítású agyagból egyetlen, kiegészíthető fazék készült. Teste nyúlánk, szája tölcseresen szélesedő, pereme ívesen teljesen visszahajtott. Pereméből kiinduló kis szalagfüle a vállhoz csatlakozik. Nyakától az edényttest alsó harmadáig finoman bordázott, belül narancsszínű máz borítja. (2010.69.9.) A középkori betöltésből került a gödörbe néhány 14. századi tagolt vagy kifelé hajló peremű edénydarab (2010.69.60–61.; 2010.69.63.), valamint egy osztrák fazék perembélyeges töredéke (2010.69.59.).

Süőtál. Szürke anyagú, apró kavicsos soványítású, kerek süőtál töredéke került elő. Oldala enyhén szélesedik, pereme egyenesre vágott. Aljában két hullámvonal fut körbe, oldalán belül, a középső részén szintén hullámvonal minta látható (2010.69.22.).

Gyertyatartó. Egyetlen töredék, egy vörös anyagú, homokos soványítású török gyertyatartó tálkaré-sze került elő, a felső rész indításával. Belül fehér engobe-on sérült zöld máz borítja (2010.69.17.).

Éjjeli edény. Több sárgászöldre égett, homokos, apró kavicsos, szemcsés soványítású megtörve, szélesen kifelé hajló peremű éjjeli edény töredéke volt a gödörben. Formájuk hordósrú, vagy csaknem hengeres, a két széles szalagfül a perem alatt indul, és az edény derekához csatlakozik. A vállnál és az oldal közepe táján bordázással díszítettek. Belül sötétbarna vagy zöld, gyenge minőségű máz fedi. (2010.69.18.1–2.; 2010.69.20–21, 2010.69.24–26.; 2010.69.31–32.)

Kályhaszem. A gödörben csak vörös anyagú, homokos, szemcsés soványítású, belül zöld mázas török

kályhaszemek töredékei voltak (2010.69.51–56.). Peremük 2,3–3,1 cm között változott, rajta 2–4 körbefutó bordával.

Bronz. Áttört levél alakú fejű kis bronz hordócsap.

Üveg. Zöld színű félkör profilú peremdarab, valószínűleg pohár töredéke (Ø: 6 cm). Vastag falú, egyenes aljú tüveg pohár fenéktöredéke. Sima átlátszó ablaktábla töredék. Kisméretű, mély tálka fenéktöredéke. Kis talpgyűrűn áll, oldalát függőleges, plasztikus bordázat borítja.¹¹

Csont. Gombok vagy gyöngyök faragása után viszsamaradt nyersanyag hulladék.

Kő. Keskeny téglatest alakú fenékkő töredéke.

12.22 GÖDÖR

A 12. szelvény középső részén előkerült ovális, 1,55×1,35 m nagyságú, 2,80 m mély gödör, az Árpád-kori árok rétegeibe, majd a sziklába ásva. Betöltése a nyugati oldalán kevés vöröses, szerves, nagy részén sötétszürke, szemcsés, törmelékes.

Leletanyag:

Talpastálak, talpas csészék. A gödörből 12 talpastál töredékei kerültek elő, ebből hét volt kiegészíthető. Mind vörösre, sárgászörsre égett, szemcsés, homokos soványítású agyagból készült, de formájuk, méretük nagy változatosságot mutat. Az edénytestek félgömbös, lapított félgömb, vagy egészen lapos gömbszelet formájúak, kónikus talpon, a test a perem alatti részen egy-két esetben megtörik. A perem lehet egyenes, kissé kifelé ívelődő széllel (2007.5.1.; 2007.5.4.; 2007.5.6.; 2007.5.10–11.), egyenes, sűrűn bevagdosott széllel (2007.5.9.), egyenesre levágott (2007.5.5.), egyenesre levágott és bevagdosott szélű, a perem tetején végigfutó bordával (2007.5.2–3.; 2007.5.12.), szélesen csaknem vízszintesre húzott, bevagdosott széllel (2007.5.7–8.). A legtöbb esetben csak zöld vagy sárga színű mázzal díszítettek, néhány darabon azonban bekarcolt hullámvonalköteg, vagy néhány soros bemélyedő borda is látható.

Egy kis, vörösre égett, szemcsés soványítású agyagból készült, vékony falú csésze töredéke került elő. Formája a kínai csészéket imitálja, kívül-belül erősen korrodálódott, eredetileg talán zöld máz fedi.

Tálak, tányérok. Két függesztőfüles, festett tányér töredékei kerültek elő. Az egyik sárgászörs anyagú, homokos soványítású, megduzzadó peremű, belül festett darab, rajta sárga alapon virágcsokor minta töredékei láthatók. A mintát zölddel és pirossal színezett levelek, tulipán és egy nem felismerhető, kerek szirmú virág töredéke adják, barna vonalakkal megrajzolva (2007.5.26.1–5.). A másik vörös anyagú,

szemcsés, homokos soványítású, nagyméretű, mély öblű tányér. Pereme kiszélesedik, majd egyenesen felhúzott. Belül sárga alapra festett, pontosan nem rekonstruálható minta díszíti: közepén barna vonalakkal megrajzolt, zölddel és pirossal színezett virágcsokor töredékei láthatók, barna koncentrikus körök, és sugárirányú, piros és zöld csepp alakú sorminta (2007.5.27.).

Korsók, kancsók. Az előkerült 11 edény anyaga alapján három csoportba sorolható. Fehérre égett, homokos, szemcsés soványítású agyagból egyetlen edény készült, egy magas, széles szájú, tojásdad testű kancsó. Peremén a füllel szemben kétfelől behúzva kis kiöntőt alakítottak ki, szalagfüle a perem alsó részéből indul ki, és az edénytest közepéhez csatlakozik. A test és a nyak találkozásánál kis kiemelkedő borda fut körbe, a kissé szélesedő, felhúzott peremen két körbefutó, bekarcolt vonal látható. Belül a szájrészen barna, kívül háromszínű – barna, zöld és világossárga metélt máz borítja: a díszítés a testen a nyakig függőleges sávokra osztott, egy egyenes és egy hullámvonal váltakozásával (2007.5.20.).

Vörösre égett agyagból készült edények kerültek elő a legnagyobb számban. Kisebb és nagyobb méretű kiöntőcsöves korsók az edénytest felső részén zöld vagy sárga mázzal díszítve (2007.5.14–15.; 2007.5.22.; 2007.5.25.), hengeres nyakú, enyhén szélesedő szájú, enyhén tojásdad testű, felső részükön zöld mázzal borított kis kancsók (2007.5.13.; 2007.5.19.; 2007.5.21.).

A harmadik csoportot három szürke anyagú, redukált égetésű, nagyméretű korsó alkotja. Formájuk hasonló: szűk fenékrész, erős váll, elkeskenyedő nyak, mely a széles szalagfül indításánál korongszerűen kiszélesedik, majd az ismét elkeskenyedő nyakrész a lefelé szélesedő, kónikus fejben végződik. Az egyik példány díszítetlen (2007.5.17.), a másiknál a vállon bekarcolt hullámvonal fut körbe (2007.5.18.), míg a harmadik, csak töredékesen meglévő korsó komolyabban díszített: vállán két bekarcolt vonalköteg között hullámvonalköteg fut körbe, nyakán három körbefutó vonal részlete látható (2007.5.16.).

Pohár. Egyetlen edény, egy szürke anyagú díszes darab fenéktöredéke került elő. Széles talpgyűrűje körben ujjbenyomkodással csipkézve, a benyomkodott mélyedésekben hullámvonalas bekarcolt minta látható. A keskeny, majd felfelé ívesen szélesedő edénytest rádlidíszes (2007.5.30.).

Fazekak, bögrék. Fazék és bögrétöredékek nagy mennyiségben kerültek elő, belőlük kilencet ki lehetett egészíteni. A legtöbb edény fehér, sárgásfehér anyagú, homokos, apró kavicsos soványítású, belül barna vagy sárga mázzal borított. Méretük, formájuk változó, a nyúlánk, szűk fenekű fazéktól a zömök,

¹¹ GYÜRKY 1986. 90., XLI. T. 1; XVII.1 típus

erős vállú, a kis, gömbölyded, vagy a hordó formáig több típus előfordul. Szintén változatos a peremképzés is. A területen ritkának számít, de ebben a gödörben három fazéknál is előfordult az enyhén tagolt, bevágásokkal csipkésre alakított peremforma (2007.5.32.; 2007.5.43–44.). Ezek mellett szögfej forma (2007.5.31.; 2007.5.39.), kihajló (2007.5.36.), galléros (2007.5.37.; 2007.5.40.), tölcséresen szélesedő, majd egyenesen felemelkedő perem (2007.5.45.) fordult elő. Az edénytestek kívül sűrű bordázattal, néhány esetben sávós vörös festéssel díszítettek.

Sárgára égett, szemcsés, homokos, apró kavicsos soványítású agyagból zömök, széles szájú, galléros peremű fazekak készültek, lefelé keskenyedő, a peremből induló és a vállhoz csatlakozó kis szalagfüllel, kívül sűrű bordázással díszítve, belül barna mázzal (2007.5.34–37.).

Vörösre égett agyagból egyetlen főzőedényünk van ebből a gödörből, egy kifelé ívelő peremű, nyúlánk, kissé deformálódott fazék kis szalagfüllel, vállán körbefutó bekarcolt vonalakkal díszítve. Pereméből kiinduló kis szalagfüle a vállhoz csatlakozik (2007.5.33.).

Szintén egyetlen darab a gödörben egy barna anyagú, erősen kavicsos soványítású, öblös, gömbölyded testű, tagolt peremű bosnyák fazék felső része. Erőteljes vállán ötsoros, körbefutó bekarcolt vonal díszíti (2007.5.42.).

Sütőtál. Durva, szürke anyagú, szemcsés, apró kavicsos soványítású, vastag falú, kerek sütőtál, közepén 2,5 cm átmérőjű lyukkal (2007.5.28.).

Fedő. Egy edény, egy szürke anyagú, szemcsés, homokos soványítású, lapos harang alakú fedő került elő, töredékekben, de hiánytalanul (2007.5.24.).

Gyertyatartó. A területen igen ritkának számító gyertyatartó vörösre égett, szemcsés, homokos soványítású agyagból készült. Bordázott, magas csőtalpon áll, a cseppfogó fölötti része töredékes. Fehér engobe-on zöld máz borítja (2007.5.23.).

Pipa. Vörös anyagú kis török pipa töredéke, melyet bepecsételt háromszögek díszítenek (2007.5.46.).

Éjjeli edény. Egy tárgy töredékei kerültek elő, sárgára égett, homokos, apró kavicsos soványítású agyagból készült, teste kónikus, belül sárgás mázas borítja. Meglévő szalagfüle a perem alatt indul, és a test alsó harmadához csatlakozik (2007.5.41.).

Kályhaszem. Egyetlen töredék, egy vörös anyagú, szemcsés soványítású, olajzöld mázas perem- és oldaltöredéke került elő. Pereme 3,3 cm széles, öt körbefutó borda díszíti (2007.5.29.).

Bronz. Kis, bronz edény aljának töredéke, formája nem rekonstruálható.

Ezüst. Kisméretű ezüst gyűrű, ovális fejrészébe karneol követ foglaltak. A foglalat oldala kis egyenes és félkörös bevésésekkel díszített.

Üveg. Erősen korrodálódott anyagú, függőleges, tagolatlan peremű, gömbhasú kancsó töredékei, a nyak felső részén körbefutó bordából kiinduló, és a vállrészhez csatlakozó, felül csúcsosra húzott füllel. Oldala a perem alól induló függőleges barázdákkal díszített.¹²

13.51 GÖDÖR

A 13. szelvény délnyugati részén előkerült kerek, 1,30 m átmérőjű, 1,55 m mély, a sziklába vágott gödör, betöltése szürke, laza, kavicsos, köves, szemetes.

Leletanyag:

Talpastálak. Két egyszerű, díszítetlen talpastál egy-egy darabja került elő. Mindkettő vörösre égett, homokos, szemcsés soványítású agyagból készült edény oldaltöredéke, belül fehér engobe-on kissé zöld mázzal. (2010.90.8–9.)

Kancsók, korsók. Kétféle anyagból készült kancsók, korsók kerültek elő a gödörből. Az egyik csoportba három szürke anyagú, fényes felületű edény töredékei tartoznak. Ilyen egy vékony falú kancsó kiszélesedő szájtöredéke, egészen enyhén kifelé ívelődő, kissé megvastagodó peremmel. Belső részén a szűrőrész maradványa látszik. A nyak fölötti részen ferde rádlidisz húzódik körbe (2010.90.18.). Hasonló edényhez tartozhatott egy vékony falú kancsó csőrösre kicsípett szájrésze. Pereme egyenes, enyhén megvastagodik, a perem alatt finom bekarcolás húzódik (2010.90.19.). Anyagában hasonló, de kissé durvább, szemcsésebb soványítású egy nagyméretű korsó nyak- és fültöredéke. A fül a száj alatti éles gyűrűtől indul, derékszögben törik lefelé (2010.90.20.).

A másik csoport edényei vörösre égett, homokos, apró kavicsos soványítású agyagból készültek. Ide tartozik egy gömbölyded testű, enyhén tölcséresedő szájú kis kancsó, nyaka tövében kis bemélyedő bordadísszel. Eredetileg valószínűleg füle is lehetett, ez a része azonban hiányzik. Pereme, nyaka, válla fehér engobe-on világoszöld mázzal borított (2010.90.1.). A másik edény egy nagyméretű, kiegészíthető kiöntőcsöves korsó. Teste tojásdad alakú, nyakánál összeszeszűkül, majd a szája tölcsérszerűen kiszélesedik. A tölcséres szájrész alatti megvastagodó gyűrűből kiinduló széles szalagfüle a vállhoz csatlakozik. A füllel szemben a vállrészből kiinduló kiöntőcső erősen emelkedik, és kifelé ívelődik. Nyakától felfelé, a kiöntőcső és a fül felső fele fehér engobe-on sárga mázzal borított (2010.90.2.).

Fazekak. A fazekak között anyag és típus szempontjából négy csoportot különböztethetünk meg.

¹² Hasonló edény Visegrádról ismert – GYÜRKY 1991. 56, 59. kép 15.; MESTER 1997. 22, 221. és 371. kép – a kutatók velencei formaként határozták meg, és a 16. század elejére datálták.

Az elsőbe egyetlen edény darabjai, barna anyagú, homokos, kavicsos soványítású, erős vállú, gömbölyded testű bosnyák fazék perem- és oldaltörédei tartoznak. A fazék pereme kifelé hajlik, majd felemelkedik, teteje egyenesre vágott (2010.90.3.).

A második csoport anyaga fehérre égett, homokos, apró kavicsos soványítású agyag, ide tartozik egy galléros peremű fazék perem- és oldaltörédeke. Nyaktól lefelé finoman bordázott, belül fehér engobe-on sárgásbarna máz fedi (2010.90.4.).

A harmadik csoport sárgásfehér anyagú, homokos, apró kavicsos soványítású edényekből áll. Peremük tagolt (2010.90.5.), esetleg ujjbenyomkodással hullámosra alakított (2010.90.6.), némelyiken kívül vörös festés nyomai látszanak (2010.90.11.). Ugyanilyen anyagból készült kis fazék fenéktörédekén a talprész kis gyűrűben megvastagodó, a test erősen szélesedő (2010.90.10.). Belül mindet fehér engobe-on sárga, sárgásbarna máz fedi.

Vörösré égett, homokos, szemcsés, apró kavicsos soványítású agyagból készültek az utolsó csoport darabjai. Ide tartozik egy galléros peremű kis fazék törédeke, melynél a perem felső részéből kiinduló, s a vállhoz csatlakozó szalagfület tetején két kis, kör alakú bemélyedés díszíti. Teste nyaktól lefelé sűrűn bordázott, belül sárgásbarna máz fedi (2010.90.7.). A következő darab egy hasonló fazék szintén galléros peremtörédeke, ennél a perem közepe megvastagodik, teteje egyenesre alakított, s belül narancssárga máz borítja (2010.90.13.). Egy ugyanilyen anyagból készült edény fenéktörédekét kívül fehér engobe, belül fehér engobe-on zöld máz maradványa borítja (2010.90.12.).

Fedő. Egyetlen darab, egy szürke anyagú, homokos, kavicsos soványítású, vastag falú, kúpos testű, vastag gombos fedő felső részének törédeke került elő (2010.90.21.).

Kályhaszemek. Kizárólag vörös anyagú, homokos, szemcsés soványítású, belül mázas kályhaszemek törédei kerültek elő a gödörből (2010.90.14–17.). Peremszélességük 2,45–3,1 cm között változik, rajtuk két vagy három borda fut körbe, máza mindnek zöld.

13.58 GÖDÖR

A 13. szelvény déli részén, az előző gödörtől északra előkerült kerek, 1,30 m átmérőjű, 1,40 m mélységű, az Árpád-kori árok rétegeibe vágott gödör, szürke, szemcsés betöltéssel.

Leletanyag:

Talpastalak. A területen előkerült egyetlen sgraffitódíszes talpastál törék ebből a gödörből származik. Vörös anyagú, homokos, szemcsés soványítású tál oldaltörédeke, a mintának csak kis, motívum szintjén

nem azonosítható részlete látszik: bekarcolt hullámvonal és ívelt vonalak, sárga alap és zöld meg barna festés (2010.103.27.).

Kiegészíthető volt egy szintén vörös anyagú, homokos, szemcsés soványítású, kicsit nyomott félgömbös testű talpastál. Talpa magas, kónikus, pereme enyhén kifelé ívelődik, belül és a perem alatt kívül is fehér engobe-on sérült zöld máz borítja (2010.103.2.). Magasabb, valószínűleg félgömbös testű, az előzőekkel megegyező anyagú edény darabja egy enyhén kifelé ívelődő perem- és oldaltörék, a perem alatt kívül sekélyen bemélyedő, körbefutó bordával. Belül, és a perem alatt kívül is fehér engobe-on sárga máz borítja (2010.103.22.).

Tálak, tányérok. Négy különböző méretű függesztőfüles tál/tányér került elő, háromnak az anyaga egyforma, fehérre égetett, homokos, apró kavicsos soványítású agyag volt. A legszebb, egyedül kiegészítésre került darab mély öblű függesztőfüles tányér néhány törédeke volt. Széles, tölcészerűen kiszélesedő pereme széle kissé befelé húzva felemelkedik. Metélt mázas mintázatú, díszítése sárga alapon zölddel és barnával festett, bekarcolt geometrikus minta: közepén 8 cikkre osztott kör, kifelé félkörívek csatlakoznak a perem belső és külső széléhez (2010.103.6.). Egy másik, szintén nagyjából részlet meglévő darab egy kicsi, mély öblű tányér törédeke. Pereme felemelkedő, enyhén behúzott, hátoldalán kis, kerek függesztőfül. Belül narancsszínű alapon sárga írókázott minta díszíti: közepén, öblét kitöltve többszirmú-levelű virág, a szélénél két körbefutó vonal között szabálytalan hullámvonal (2010.103.4.). A harmadik fehér anyagú darab egy nagyméretű tál oldaltörédeke. Belül sárga alapon barna hullámvonalas és körkörös sávok festés díszíti, mintázata, jellege nagyon hasonlít a 4.15 gödörből előkerült tányértörédekre, talán egy edényhez tartozhattak (2010.103.26.).

A másik típus vörös anyagú, homokos, szemcsés soványítású, mély öblű tányér törédeke. Pereme szélesre húzott, széle felemelkedik. Belül, és a peremen kívül is zöld máz fedi (2010.103.12.).

Korsók, kancsók. Három edény törédei kerültek elő, mind különböző típushoz tartozik, egyik sem volt kiegészíthető. Az első egy fehér anyagú, homokos, szemcsés soványítású, felfelé szélesedő, erős vállú, keskeny nyakú, többszínű mázas korsó törédeke. A pereme egyenes, kissé megvastagodó, a száj alatti, bordázott gyűrűből kiinduló szalagfül törédeke eredetileg a vállhoz csatlakozott. A nyak tövében és a vállnál a test finoman bordázott. Kívül a korsó nyaka barna, a vállrész zöld mázzal borított (2010.103.5.).

Mind anyagára, mind formájára nézve más típus egy vörös anyagú, homokos, szemcsés soványítású edény (valószínűleg kis kancsó) oldaltörédeke. Göm-

bölyded teste fölött az élesen megtört nyak tölcser-szerűen kiszélesedik. Felső része fehér engobe-on zöld mázzal fedett (2010.103.17.).

A harmadik típus szürke, homokos, szemcsés soványítású, redukált égetésű kancsó peremtöredéke. Szája enyhén szélesedik, pereme kissé behúzott. A perem alatt kis keskeny, kiugró borda fut körbe, pereme csőrökre alakított (2010.103.8.).

Fazekak, bögrék. Három különböző típushoz sorolható darabok kerültek elő. A nagyobb edények sárgásfehérre égett, homokos, szemcsés, apró kavicsos soványítású agyagból készültek. Az egyetlen kiegészíthető darab egy tojásdad testű, galléros peremű fazék. Pereméből kiinduló, lefelé keskenyedő hurkafüle a vállához csatlakozik, peremén kívül 3 bekarcolt vonal fut körbe. Kívül-belül sárga engobe, belül fölötté sötétbarna máz borítja (2010.103.1.). Hasonló fazékhoz tartozott egy kisebb perem- és oldaltöredék is. A peremből kiinduló kis hurkafüle az edényvállhoz csatlakozik, s ujjbenyomással erősítették meg. Belül fehér engobe-on sárgásbarna máz fedi, kívül a fül alatti résztől finoman bordázott (2010.103.7.).

Kisebb fazekak, bögrék fehérre égett, homokos, szemcsés soványítású agyagból készültek. Ilyen egy tojásdad alakú, enyhén tagolt peremű, majdnem épen maradt kis bögre. Vállánál fül indítása látszik, teste felső részén 5 sorban bepecsételt minta (négyzetek) díszíti. Belül fehér engobe-on sárgásbarna máz borítja (2010.103.3.). A következő darab egy hasonló anyagból készült kis fazék/bögre fenéktöredéke, melyet belül fehér engobe-on sérült világosbarna máz borít (2010.103.20.).

Ismét más típus egy vörös anyagú, homokos, szemcsés soványítású, vékony falú, kihajló peremű fazék töredéke. Belül fehér engobe-on olajzöld máz fedi (2010.103.18.).

Lábas. Egyetlen edény kisebb töredéke, egy vörös anyagú, homokos, szemcsés soványítású lábas nyél- és oldaltöredéke került elő a gödörből. Belül az edényttestet fehér engobe-on olajzöld máz borítja (2010.103.16.).

Fedő. Egyetlen töredék, egy szürke anyagú, homokos, szemcsés soványítású fedő gombja és oldalának indítása került elő (2010.103.23.).

Éjjeli edény. Vörös anyagú, homokos, szemcsés soványítású éjjeli edény szélesen majdnem vízszintesre húzott peremtöredéke került elő (2010.103.11.).

Kályhaszemek. Kizárólag vörös anyagú, kerek, belül barna vagy zöld mázzal borított kályhaszemek töredékei kerültek elő (2010.103.13–15., 2010.103.19., 2010.103.21., 2010.103.24–25.). A peremek 2,3–2,6 cm szélesek voltak, két vagy három bordával díszítettek.

Bronz. Azonosíthatatlan bronz olvadék.

ÖSSZEFOGLALÁS

A leletanyag vegyesen tartalmaz jellegzetesen töröknek¹³ és török kori magyarnak tartott anyagot egyaránt.¹⁴

A településrészlet anyaga egységes, a megmaradt épületrészlet és a gödrök betöltése azonos időszakra utal, időbeli sorrendet köztük nem lehet felállítani. A lelőhely ugyan teljesen feltártnak tekinthető, a település azonban nem teljes, az újkori és modern bolygatások során nem csak további épületeket semmisíthettek meg, de a leletanyag hiányos volta alapján valószínűleg hulladékgödörből is több lehetett. A dokumentált gödrök betöltése¹⁵ egyszerre, a település felszámolása idején, a 17. század második felében történhetett, ami lényegében lehetetlenné teszi a használat kezdetének meghatározását. Az egyetlen dolog, ami inkább a 17. századi indulást erősíti, az, hogy a teljes korszakon át használatban lévő edénytípusok mellett jelentős mennyiségű olyan kerámia került elő, ami inkább a 17. század közepére-második felére jellemző, míg az inkább a korai időszakra keltezhető tárgyak igen ritkák. A felszámolás oka minden bizonnyal az ostromok gyakoribbá válása és a területen található erődítés továbbépítése lehetett.¹⁶

Talpastálak és csészek (2. kép). Igen nagy forma és méretváltozatban jelentkeztek, általában egyszínű mázzal borítottak, ritkábban folytatott mázzal díszítettek. Két töredéknél volt megfigyelhető alszgraffito díszítés (szgraffitot utánzó festett minta), míg valódi szgraffito díszes tálnak csak egyetlen kisebb darabja fordult elő (2. kép 5).¹⁷ A csészek egy része a talpastálak kisebb méretű változata, míg más részük a kínai porceláncsészek formáját utánozza.

Tálak, tányérok (3. kép). Anyaguk legtöbbször vörös, de sok fehérre égett agyagból készült példány is előkerült. Formailag hasonlóak: legnagyobb részük mély öblű, szélesre húzott, különböző peremkiképzésű tál, függesztőfüllel ellátva. Mintázatukban mind a töröknek tartott írókázott geometrikus minta, bekarcolt hullámvonalköteg (3. kép 3–5), mind a magyar jellegzetességként értékelt, barna keretezéssel, zöld és vörös festéssel megrajzolt madármotívum és nővényi ornamentika előfordul (3. kép 2).¹⁸ A magyrészt

¹³ Valószínűleg ezek jelentős része szintén helyben készült – HOLL 2005. 98.

¹⁴ Ez a budavári Palota és közvetlen környéke egyéb törökkori leletgyűjtéseiben is hasonlóképpen alakult – GERELYES 1991. 44.

¹⁵ Legtöbbjüknél egyáltalán megásásuk is, mivel kettő kivételével a betöltés teljesen egységes volt, s összeragasztható kerámiatöredékek származtak különböző mélységekből – erre vonatkozóan ld. HOLL 2005. 87–88.

¹⁶ A terület erődítéséről lásd MAGYAR 2002. 63–64.

¹⁷ Ez utóbbi két díszítési változat a 17. század második felére már nem jellemző – ritkaságuk szintén a késői kelteztést erősíti.

¹⁸ SOPRONI 1980. 87.

a 17. századra jellemző tálak között kivételnek számít egy már hasonló formájú, de metéltmázás díszítésű darab (3. kép 1), mely technika a 16. század első negyedétől használatos magyarországi műhelyekben.¹⁹

Korsók, kancsók (4. kép). A fazekak utáni leggyakoribb edényeknek a folyadéktárolók számítanak, több majdnem ép állapotban került elő. Anyaguk szerint három típusba sorolhatók: egyrészt fényes felületű, szürke, redukált égetésű edények, másrészt vörösre, sárgásvörösre égett agyagból készült, mázas példányok, valamint fehér agyagból készült edények kerültek elő. A szürke anyagú, hullámvonalkötegekkel vagy bepecsételt mintával díszített kiöntőcsöves korsók, szélesedő szájú, csőrösre alakított peremű kancsók a 16–17. századra egyaránt jellemzőek (4. kép 5., 8). Legnagyobb mennyiségben a 17. századra datált,²⁰ vörösre, sárgásvörösre égett anyagú, mázas, kiöntőcsöves korsók kerültek elő, de előfordult ugyanez a forma fehérre égett agyagból is (4. kép 7).²¹ Vörös anyagból készültek hengeres nyakú (4. kép 2–3), vagy szélesedő szájú, csőrösre alakított peremű kancsók is, melyek a hódoltság teljes időszakára jellemzőek, valamint egy egyenes peremű, kétfülű kanta – ennek párhuzamait a budavári Palotából 17. század eleji leletegyüttesekből ismerjük.²² Fehérre égett agyagból az imént említett korsón kívül igen kevés folyadéktároló edény készült. A település leletanyagában egyedi darab egy a felső részén vörösbarna festéssel és a festett sávba bekarcolt hullámvonalakkal díszített kancsó (4. kép 4). A tálaknál említett, azonos technikájú edényhez hasonlóan ritkaságnak számít egy fehér anyagú, metéltmázás, barna-sárga-zöld színnel díszített kancsó (4. kép 1),²³ valamint egy, a felső részén többszínmázás korszó töredéke (4. kép 6).²⁴

Poharak. A területen elsősorban valószínűleg fából készült ivóedényeket használhattak, mivel egy üveg-pohár töredékén kívül összesen két, fehér – szürkésfehér anyagú, karcsú talpú kehely töredéke került elő (6. kép 3).

Fazekak, bögrék (5. kép). Igen nagy mennyiségben kerültek elő, több majdnem teljesen összeállítható edény is előfordult. Anyagban, méretben és formában, valamint peremkiképzésben gazdag választékot mutatnak. Gyakoribbak a belül mázzal borítottak,

de mázatlan típus is többféle fordult elő. A lelőhely kései keltezését erősíti, hogy a két leggyakoribb változat a belül mázas, kívül sűrű rovátkolással díszített, galléros vagy kihajló peremű bögre vagy fazék, illetve a vékony falú, belül mázas, kívül vörösbarna festéssel díszített változat. Két gödörből ismert bosnyák fazék töredéke is.

Lábások. Összesen két edény egy-egy kisebb töredéke került elő. Az egyik töredék biztosan a nyeles változatok közé tartozik, míg a másik érdekessége, hogy mázazás nélkül használták.

Sütőtálak. Két edény került elő, egyik közülük bekarcolt mintával díszített (6. kép 5).

Fedők. Kevés és erősen töredékes tárgyak kerültek elő, többségükben vörös vagy szürke anyagú, lapos kúp alakú változat (6. kép 4.). Az egyetlen majdnem ép darab egyedi a lelőhelyen, egy kisméretű, lapos, kék mázas fedő, mely a 17. századra keltezhető.

Gyertyatartók. A jellegzetes török leletanyagának számító tárgytípus igen ritka a területen, összesen két töredék került elő (6. kép 1–2).

Pipák. Összesen három darab került elő, ami a terület nagyságához és a környéken szokásos mennyiséghez képest kevesnek tűnik (6. kép 7.). Kettőn bepecsételt díszítés látszik, a harmadik díszítetlen.

Éjjeli edények. Meglehetősen nagy mennyiségben kerültek elő,²⁵ formájuk nagyjából egységes, hordó alakú test vízszintesre húzott peremmel, és két szalagfüllel, belül gyenge minőségű mázzal borítva (6. kép 6). A típus megjelenését a 17. század elejére datálják, a palota környékéről több helyről ismert.²⁶

Kályhaszemek (7. kép). Három típus darabjai kerültek elő: nagy, szürke tál alakú (7. kép 5.); vörös anyagú pohár alakú (7. kép 6–7); valamint a legnagyobb számban szintén vörös anyagú, kúp alakú, bordázott vízszintes peremű, belül mázas változatok (7. kép 1–4).

Az üveg- és fémáru meglehetősen ritka, és nagymértékben töredékes volt. A korszakhoz kapcsolható, még használatban lehetett üvegek közül egy mély tálka, és egy gömbös testű kancsó rekonstruálható, mindkettő 16. század eleji forma.²⁷ A fémek két tárgy – egy kis hordócsap, és egy köves ezüst gyűrű kivételével igen rossz állapotúak, pontos formájuk nem állapítható meg. A maradványokból ezeken kívül egy kisméretű réz kanna és egy félgömbös kanna fedő valószínűsíthető. Az általánosabb használati eszközök, mint a kések ritka volta inkább a terület bolygatott voltával magyarázható. (8. kép)

¹⁹ HOLL 2005. 88–89.

²⁰ GERELYES 1991. 45.

²¹ Hasonló fehér anyagú, mázas kiöntőcsöves korsó ismert a közelebből, a Bp. I. Dísz tér lelőhely egyik sziklagödöréből – BENCZE-PAPP 2004. 36–37.

²² GERELYES 1991. 46.

²³ Párhuzama, kissé egyszerűbb díszítéssel a budavári Palota nyugati belső udvarából ismert – MELIS 1984. 6. kép 2.; HOLL 2005. 21; Abb. 13, 8.

²⁴ Párhuzama szintén ismert a budavári Palotából – MELIS 1984. 2. kép 2.

²⁵ Egyetlen eloszlásuk a gödrök között szintén az egyszerte történt betöltést erősíti.

²⁶ GERELYES 1991. 47; 11. kép 6. – a fazekak közé sorolva.; BENDA 2002. 535; 2. kép

²⁷ GYÜRKY 1986. 90.; GYÜRKY 1991, 56, 59. kép 15.; MESTER 1997. 22, 221. és 371. kép

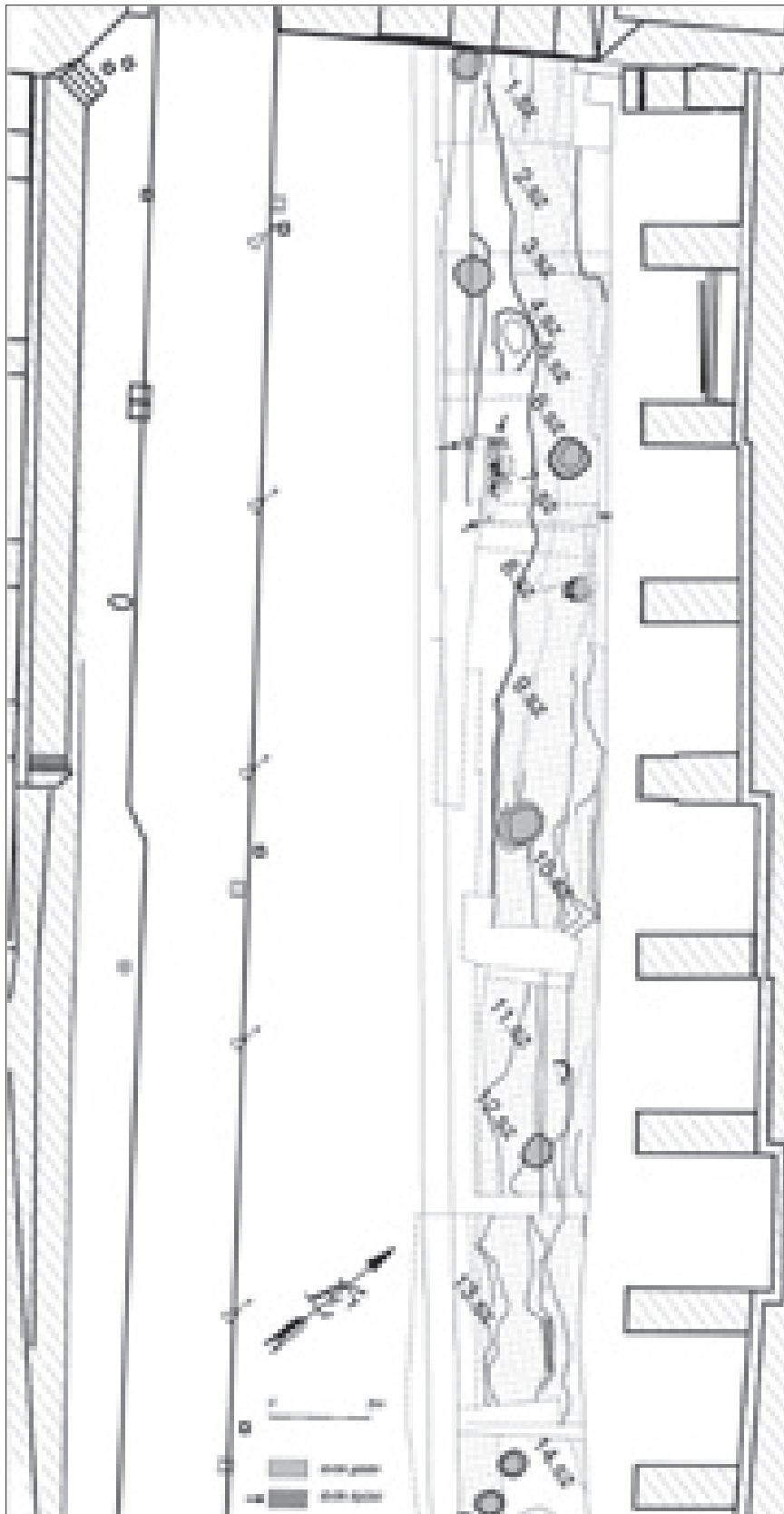
IRODALOMJEGYZÉK

- BENCZE-PAPP 2004 BENCZE Zoltán-PAPP Adrienn: Török kerámia egy Dísz téri sziklagödörgödör feltárásából. *BudRég* 38. (2004), p. 35-49.
- BENDA 2002 BENDA Judit: A Szent György tér déli oldalán feltárt középkori kút leletanyaga. *BudRég* 35. (2002), p. 535-548.
- GERE 2003 GERE László: Késő középkori és kora újkori fémleletek az ozorai várkastélyból. In: *Opuscula Hungarica* 4. Bp., 2003.
- GERELYES 1991 GERELYES Ibolya: Török leletegyüttesek a budavári palotából (1972-1981) *TBM* 23. (1991), p. 21-75.
- GYÜRKY 1986 H. GYÜRKY Katalin: Az üveg. Katalógus. Bp. 1986.
- GYÜRKY 1991 H. GYÜRKY Katalin: Üvegek a középkori Magyarországon. In: *BTM Műhely* 3. Bp., 1991.
- HOLL 2005 HOLL, Imre: Fundkomplexe des 15.-17. Jahrhunderts aus dem Burgpalast von Buda. In: *VAH* 17. Bp., 2005.
- MAGYAR 1992 MAGYAR Károly: Ásatások a Budavári Palota területén és annak északi előterében 1982-1991 között. *BudRég* 29. (1992), p. 109-115.
- MAGYAR 2002 MAGYAR Károly: Török kori erődítések a budai vár déli részén. In: *Opuscula Hungarica* 3. Bp., 2002. p. 59-70.
- MELIS 1984 ÍRÁSNÉ MELIS Katalin: XV.-XVI. századi díszedények a budai királyi palotából. *CommArchHung* 1984. p. 205-224.
- MESTER 1997 MESTER Edit: Középkori üvegek. In: *Visegrádi régészeti monográfiák* 2. Visegrád, 1997.
- SOPRONI 1980 SOPRONI Olivér: A magyar művészi kerámia születése. A török hódoltság kerámiája. Bp., 1980.
- ZOLNAY 1984 ZOLNAY László: Előzetes jelentés a budai királyi vár déli részén végzett 1975-81. évi feltárásokról. *BudRég* 26. (1984), p. 203-216.

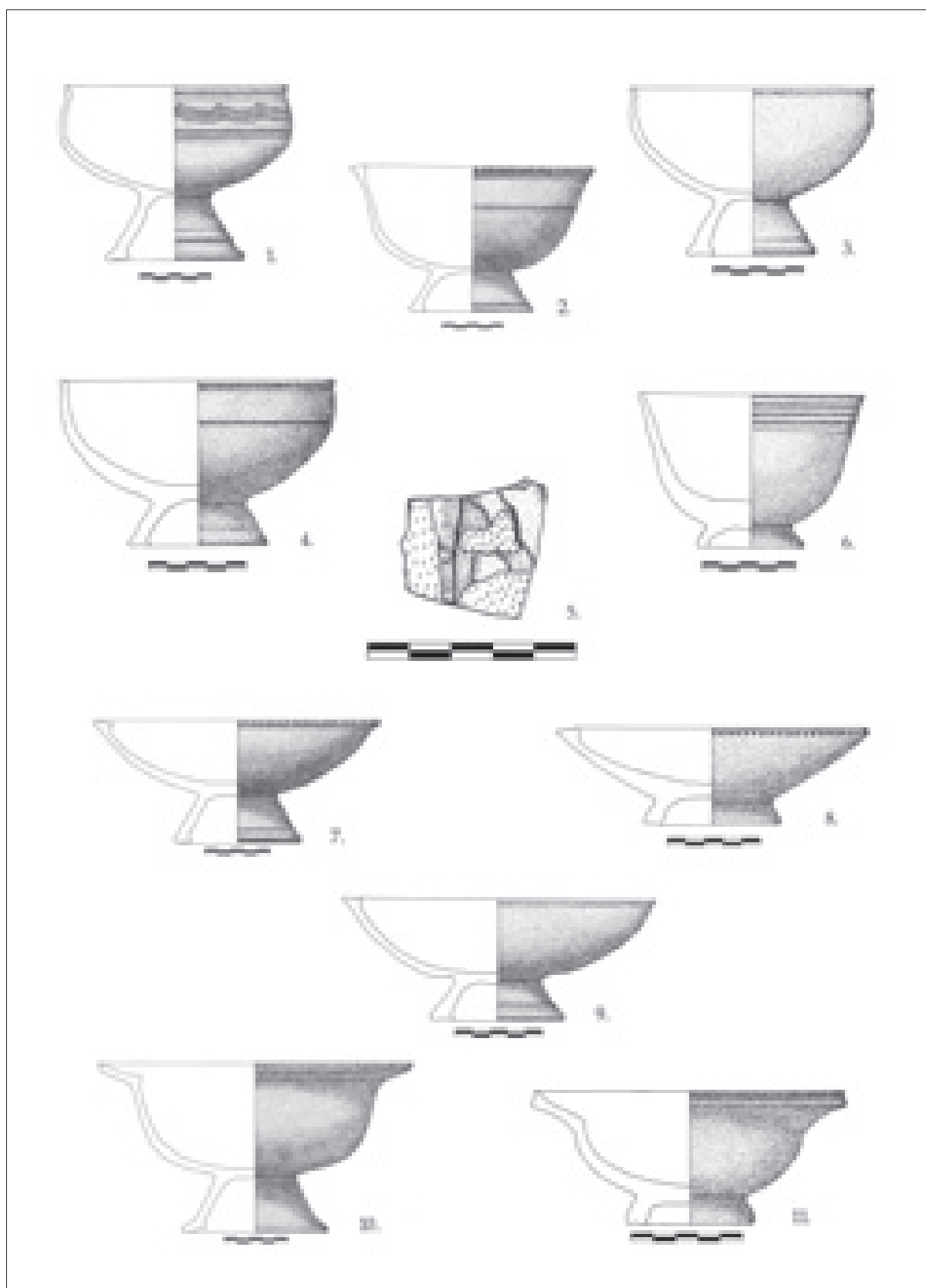
TEIL EINER SIEDLUNG AUS DER TÜRKENZEIT IM CSIKÓS- (HIRTEN) HOF DES BUDAER BURGPALASTES

Die präventiven archäologischen Ausgrabungen im Csikós-(Hirten) Hof des Budaer Burgpalastes erfolgten zwischen 5. Oktober 2005 und 20. Oktober 2006. Der älteste Fund war der Schutzgraben auf der östlichen Seite des Hofes neben der Stadtmauer aus der Arpedenzeit, der auswärts zieht und in den Hang des Burgberges eingeschnitten ist. Bereits in der Arpadenzeit begann die spontane Einfüllung des Grabens auf natürlicher Weise, dieser Vorgang wurde später absichtlich beschleunigt dadurch, dass man auf der Spur des zugedeckten Grabens eine Strasse aus kleinen Steinen baute. Sie wurde öfters erneut, bzw. das Strassenniveau wurde durch

Einfüllung erhöht. Der Hang fiel ursprünglich nach Westen steil ab, in der späteren Phase des Mittelalters zumindest ein Teil davon wurde zur Terasse oder zum Garten eingefüllt. Auf der so entstandenen, ebenen Fläche entstand in der Türkenzeit eine kleinere Siedlung. Davon kam ein Überbleibsel zum Vorschein, und zwar Überreste eines Wohnhauses und 8 Abfallgruben. Im Fund finden wir sowohl ein angeblich türkisches als auch ein ungarisches Material aus der Türkenzeit. Die dokumentierten Gruben sollten zur gleichen Zeit, nach der Auflösung der Siedlung, in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts eingefüllt worden sein.

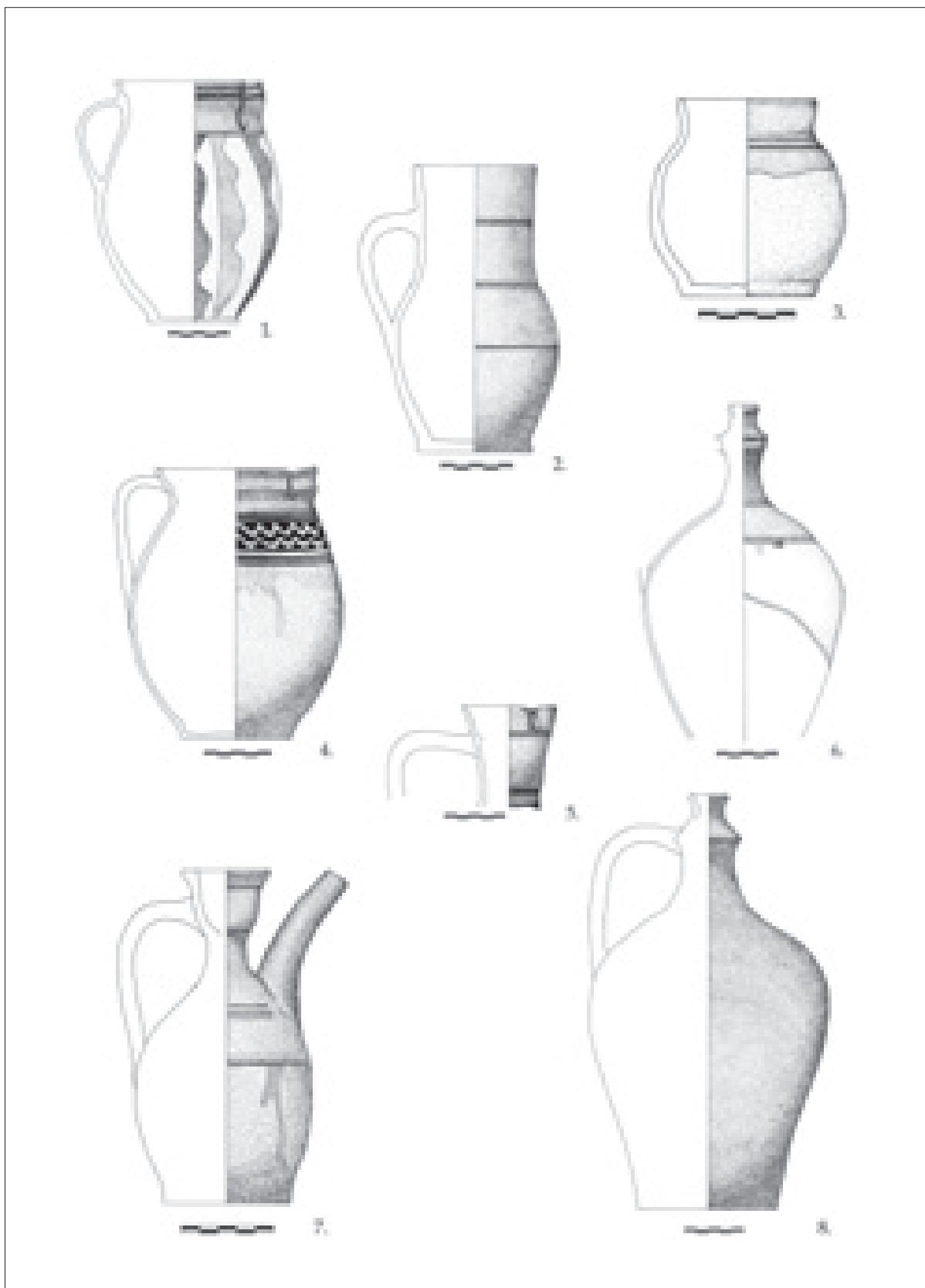
1. kép. Csikós-udvar törökkori településrészlet

2. kép. Talpastálak

3. kép. Tálak, tányérok

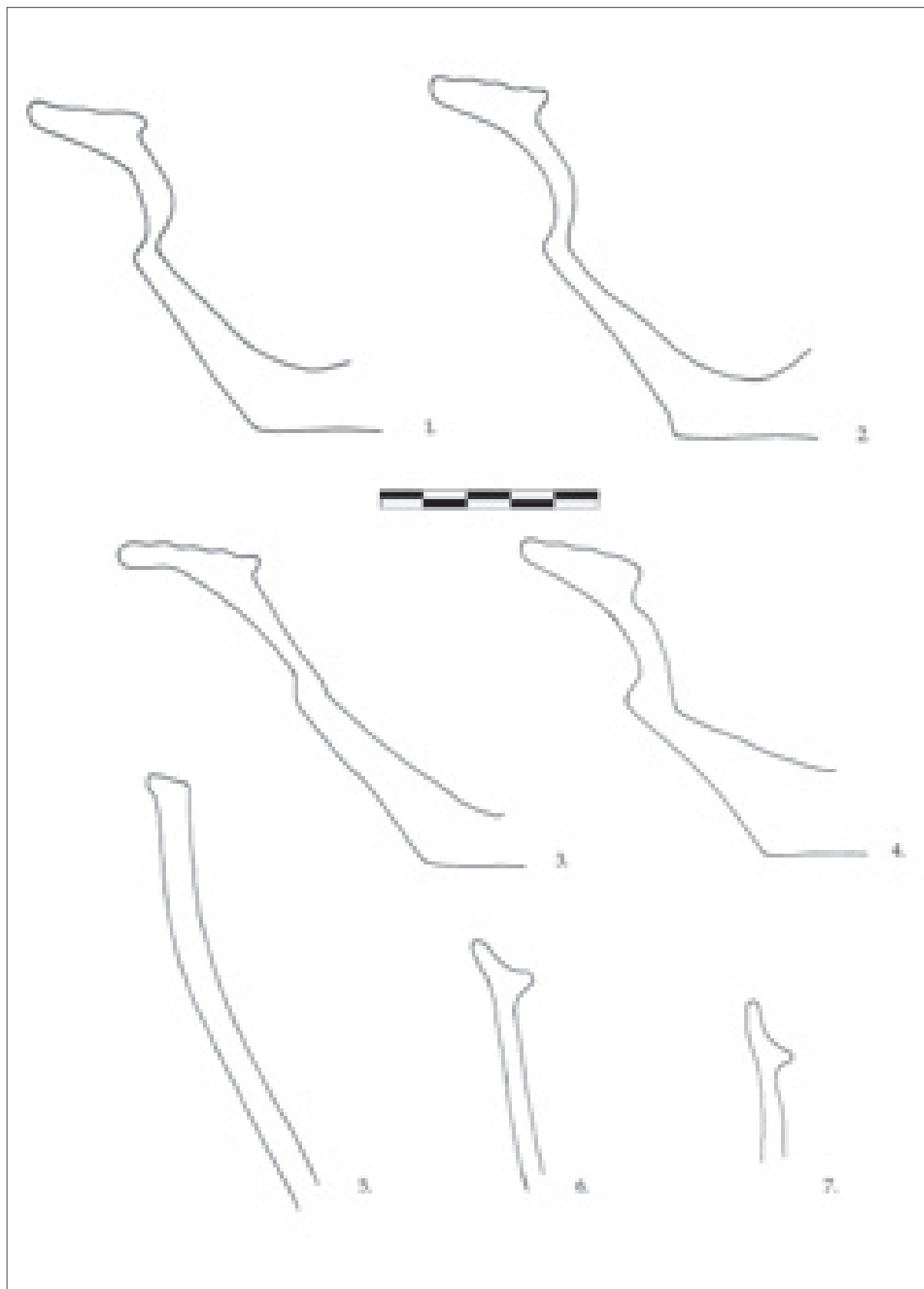
4. kép. Kancsók, korsók

5. kép. Fazekak, bögrék

6. kép. Egyéb kerámialeletek

7. kép. Kályhaszemek

8. kép. Fém- és üvegleletek